

НА ДОРОЗІ З МИНУЛОГО В МАЙБУТНЄ

О. А. Юрчишина

Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє.

Олександр Довженко

Анотація: в статті йдеться про проектну діяльність наукової бібліотеки ВНМУ імені М. І. Пирогова у відтворенні історії медицини краю та університету.

Ключові слова: наукова бібліотека ВНМУ імені М. І. Пирогова, краєзнавчий проект «Пам'ять університету», історико-медичне краєзнавство, краєзнавчі дослідження, краєзнавча бібліографія, пошукова діяльність, видавнича діяльність.

Майже 100-річна історія Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова (далі – ВНМУ ім. М. І. Пирогова) схожа на старий фоліант, багато сторінок якого, на жаль, з часом потьмяніли, літери згасли, а тому тексти вимагають реставрації, а ще – уточнень та встановлення історичної правди в змалюванні подій, фактів, окремих особистостей. Маловідомі та замовчувані факти вимагають висвітлення, а білі плями – дослідження. Тому бібліотекою й був започаткований краєзнавчий проект «Пам'ять університету», дія якого розрахована на тривалий період. Проект включає напрямки: «Вінницький медичний інститут у Другій світовій війні», «ВНМУ ім. М. І. Пирогова: від фармацевтичних курсів до національного університету» (історія ВНЗ), «Зламани, але нескорені» (викладачі, випускники та студенти ВНМУ – жертви політичних репресій тоталітарного режиму), «У бронзі, мрамурі й граніті» (фотоматеріали та відомості про пам'ятники, меморіальні дошки видатним медикам Вінниччини, науковцям, видатним випускникам ВНЗ), «Професори ВНМУ: 1921–2017 рр.» (віхи життя та діяльності), «Праці науковців ВНМУ», «Літопис випускників» (славетні лікарі-випускники університету), «Герої Майдану і АТО» (викладачі та випускники університету), «З когорти великих» (видатні медики Вінниччини). Цей проект передбачає:

- пошук та збереження невідомих, забутих та маловивчених сторінок історії ВНЗ, зокрема періоду Другої світової війни, репресій тоталітарного режиму; матеріалів про професорів, докторів наук, завідувачів кафедр ВНМУ ім. М. І. Пирогова з часу його заснування; матеріалів про видатних медиків Вінниччини, які своєю діяльністю примножили славу рідної землі та зробили вагомий внесок у розвиток охорони здоров'я, сприяли розвитку наукової думки, культури й духовності краю;
- створення та видання на основі зібраних матеріалів біобібліографічної продукції;
- популяризацію віднайдених матеріалів про історію ВНЗ в різні періоди його діяльності, видатних діячів університету й медицини Вінниччини;
- збереження наукової спадщини університету, як частини історико-медичної спадщини України;
- забезпечення якісного та ефективного доступу користувачів до інформації з питань історико-медичного краєзнавства;
- формування і розвиток краєзнавчих інформаційних потреб у користувачів;
- сприяння вихованню у студентів почуття патріотизму, гордості за університет, свій край; бажання вивчати й досліджувати історію медицини краю, відкривати нові сторінки в історії університету, примножувати славу ВНЗ.

За напрямками проекту наукова бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова проводить ґрунтовні краєзнавчі дослідження, основними принципами яких є повнота, достовірність та науковість. Матеріали звіряються з першоджерелами. Значна увага приділяється пошуковій діяльності. Тісні зв'язки підтримуються з обласним та університетським архівами, краєзнавчим музеєм та музеєм Вінницької обласної клінічної лікарні ім. М. І. Пирогова, обласною універсальною науковою бібліотекою ім. К. А. Тімірязєва та іншими установами й

організаціями, які займаються краєзнавчою роботою, а також з краєзнавцями не лише України, а й зарубіжжя. Цікава пошукова робота була проведена з науковцем Кшиштофом Круліковським – лікарем відділення епідеміології та превентивних новоутворень Центру онкології – Інституту ім. Марії Складовської-Кюрі у Варшаві (Польща): віднайдено відомості про Вікторію-Марію Веркентін, першу жінку-радіолога у відродженій Польщі після 1918 року. В селі Корделівка Калинівського р-ну на Вінниччині, де вона народилася, віднайдено старі житлові будинки, споруджені 1899 р. і 1940 р. біля цукроварні, де працював її батько Оттон Веркентін. Цілком ймовірно, що в них проживала Марія разом з батьками. 7 листопада 2014 р. в селі за участю бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова, віце-консула Генерального консульства Республіка Польща у Вінниці Войцеха Мрозовського, представників місцевої влади, мешканців села відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки Вікторії-Марії Веркентін.

Проводиться ретельна пошукова робота з встановлення прізвищ та збору матеріалів про викладачів, співробітників, випускників, студентів, які працювали та навчалися у ВНЗ і брали участь у Другій світовій війні. На початку роботи було підготовлено звернення з проханням надати допомогу в пошуковій, дослідницькій роботі з виявлення та накопичення матеріалів про діяльність університету в довоєнний період та період Другої світової війни й нацистської окупації (1941-1944). Звернення виставлено на сайті бібліотеки (на головній та експрес-інформації) та в Facebook. Петро Григорович Конвісаров, син колишнього викладача кафедри військової медицини Григорія Івановича Конвісарова, надав матеріали про батька, на базі яких до Дня пам'яті та примирення і Дня Перемоги було підготовлено електронну виставку «Фронтний лікар». Значною підмогою стали віднайдені альбоми випускників Вінницького медичного інституту 1939 року (наданий професором кафедри нормальної фізіології М. В. Йолтухівським), 1940 року (наданий співробітниками Вінницького обласного краєзнавчого музею) та 1941 року (наданий родиною покійного професора В. М. Нечипорука). Вагому допомогу в пошуковій діяльності надають Ярослав Андрійович Бранько, член Вінницької обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Українського фонду пошуку «Пам'ять», член Національної спілки краєзнавців України та Микола Григорович Домненко, провідний фахівець з питань цивільного захисту Донецького національного університету. Спільно з краєзнавцями вже віднайдено сотні фронтних біографій та світлин, матеріали про обеліск Слави, розміщений на території Вінницького національного медичного університету. Друга світова війна торкнулась долі кожної родини. На прохання працівників бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова, Микола Григорович розшукав архівні матеріали про їхніх рідних, які загинули чи зникли безвісти під час війни. На першу зустріч 20 квітня 2016 року він прийшов до бібліотеки із скан-копіями нагородних листів, картами військових дій, місць поховань, та ін. Його докладна й захоплююча розповідь про непрості, героїчні й трагічні долі рідних, долі покоління воєнного лихоліття стала для нас незабутньою.

До Дня Перемоги у Другій світовій війні 4 травня 2017 року в бібліотеці відбулася ще одна зустріч з Миколою Григоровичем. Доступно й цікаво він розповів про маловідомі й замовчувані факти початку війни, а також про події того часу на Вінниччині, зокрема про загибель екіпажу радянського літака, який впав на території села Славна Липовецького району 27 липня 1941 р. Краєзнавцем була підготовлена презентація «В політ скрізь роки», свою розповідь він супроводжував показом слайдів.

Працюючи з архівними матеріалами, відшукали чимало цікавих матеріалів про працю викладачів, співробітників, випускників, студентів у фронтних і евакуаційних шпиталях, у тилу ворога, про їхню участь у підпільно-партизанському русі, про рух антинацистського спротиву, про діяльність Вінницького медичного інституту під час окупації (1941–1944), студентський рух 1941–1942 рр. у м. Вінниці, тощо. Білою плямою в історії університету є робота ВНЗ в роки нацистської окупації. Газета «Вінницькі вісті» (1941–1943) засвідчує, що в цей період Вінницький медичний інститут працював. Знайдено матеріали про керівників ВНЗ періоду окупації (Зам'ятін Михайло Костянтинович (10.04.1895, – ?), професор, з 22.07.1941 по 05.02.1942 – тимчасово в. о. директора законсервованого з 02.1942 по 19.10.1942 рр. – в. о. директора Вінницького медичного інституту, Ган Георгій Станіславович (09.04.1902–1964),

професор, з 20.10.1942 по 01.10.1943 року – в. о. директора цього ВНЗ). Цікавими знахідками для бібліотеки є студентські квитки та залікові книжки, дипломи про закінчення медичного інституту періоду окупації.

Маловідомою сторінкою в історії університету є репресії часів тоталітаризму. В Державному архіві Вінницької області віднайдені документи про незаконно репресованих, а згодом реабілітованих перших директорів ВНЗ: Г. Д. Бріліянта, М. О. Васильця, О. П. Смолянську; про мучинецьку смерть в застінках НКВС студентки медичного інституту Асі Ройзман, про гірку долю викладача латинської мови Миколу Михайловича Хращевського, з родиною якого зав'язалася переписка. Донька вченого Оксана Михайлівна, лікар за фахом, подарувала для бібліотеки два примірники своєї автобіографічної книжки «Зламаний цвіт» про власну та батькову долю незаконно репресованих.

Особливо цінними є знахідки довоєнного періоду розвитку університету та про науковців того часу, оскільки архіви ВНМУ не збереглися й інформацію доводиться збирати по крихтах.

Проводиться робота з пошуку інформації про видатних випускників ВНМУ: заслужених лікарів України, почесних професорів ВНМУ, а також науковців, керівників медичних та оздоровчих закладів, талановитих лікарів, пов'язаних з університетом та краєм. Допомогу в краєзнавчій діяльності бібліотеки надають також випускники університету, зокрема, військовий лікар-отоларинголог, нащадок лікаря й українського поета-класика Степана Руданського О. В. Боржковський з м. Житомира та лікар О. Я. Щупка з м. Суми та ін.

Проводиться збір матеріалів про викладачів та випускників університету – учасників АТО. Зокрема, зібрано матеріали про випускника Кондратюка Олександра Івановича, старшого лейтенанта медичної служби, начальника медичної частини 90-го окремого аеромобільного десантного батальйону, кіборга, Героя України. О. Кондратюк («Чорний Вовк»), загинув при евакуації кіборгів в Донецькому аеропорту. 20 січня 2016 року в холі Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова за участю працівників бібліотеки було відкрито пам'ятну дошку на честь героя.

В результаті пошукової та дослідницької роботи зібрані матеріали про видатних лікарів Вінниччини 18–20 ст., а також про фахівців суміжних галузей даного періоду, чия діяльність певним чином сприяла розвитку медицини, в т. ч. маловідомих поки що для широкого медичного загалу. Зокрема, в Державному архіві Вінницької області знайдено цікаві матеріали про відомих лікарів: формулярний список лікаря, міського голови Вінниці Миколи Васильовича Оводова; метричні книги Хомутинецької церкви Вінницького повіту розповідають про генезу роду лікаря й поета Степана Руданського. На основі цих та інших знахідок підготовлено електронну виставку «Осяяні медициною». Розшукано також матеріали про Валентина Отамановського, визначного історика, бібліографа, краєзнавця, громадського діяча, Після звільнення (1929 року був заарештований у сфальшованій справі Спілки визволення України) викладав латину у медичних вишах Казані, Ташкента, Краснодару, Саратова. Вчений мешкав та працював у Вінниці упродовж 1920–1929 років. Заслужують на увагу його фундаментальні дослідження з історії медицини та аптекарської справи, адже В. Д. Отамановський вивчав рідкісні документи з історії та культури Вінниці і Вінниччини, назавжди втрачені для нащадків в роки нацистської окупації. Вперше інтерес до цієї теми автор виявив наприкінці 20-х років, написавши роботу «До історії медицини та аптекарської справи у м. Вінниці та Вінницькому повіті у другій половині XVIII ст.» і більш глибоко повернувся до неї у післявоєнний період. Зібрано його праці, опубліковані у «Фармацевтичному журналі» у 1960, 1963 рр.

Особлива увага приділяється розвитку краєзнавчої бібліографії, видавничій діяльності. В 2011 р. бібліотекою запроваджено щорічне видання календаря «Вінниччина медична: знаменні й пам'ятні дати». За останні роки бібліотека підготувала й видала біобібліографічні покажчики «Ректори ВНМУ ім. М. І. Пирогова: погляд крізь час (1930–2016)» (2016), біобібліографічний нарис «Степан Руданський – лікар-гуманіст» (2014). Видання «Лікар М. В. Оводов, міський голова Вінниці» (2014) та «Лікар Йосип Ролле – краєзнавець, історик,

письменник» (2015) розширили знання студентів і викладачів у галузі медичного краєзнавства. Проведення реорганізації медичної галузі в Україні та на Вінниччині відобразилося в рекомендаційному покажчику «Реформування системи охорони здоров'я на Вінниччині: проблеми та перспективи», які були використані під час науково-практичних конференцій, проведених кафедрами університету. Щорічно серія «Вчені нашого університету» збагачується новими виданнями біобібліографічних покажчиків: «Мороз Василь Максимович» (до 75-річчя від дня народження ректора університету, академіка НАМН України, професора), «Мазорчук Борис Федорович» (до 80-річчя від дня народження доктора медичних наук, професора кафедри акушерства і гінекології № 1), «Болюх Борис Афанасійович» (до 75-річчя професора, завідувача кафедри онкології, променевої діагностики і терапії) та ін. Проводиться робота з підготовки бібліографічного покажчика «Війна пройшла по їхніх долях: Вінницький медичний інститут у Другій світовій війні».

У співпраці з Національною науковою медичною бібліотекою України в 2014 р. побачила світ книга «І я знов живий світ оглядую...» (до 180-річчя від дня народження лікаря і поета Степана Руданського), авторський колектив якої став дипломантом Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. С. Руданського 2015 р. (презентація цієї книжки з успіхом пройшла літературно-меморіальному музеї М. М. Коцюбинського у м. Вінниці); біобібліографічний нарис «Лікар Олексій Боржковський – нащадок славетного роду» (до 80-річчя від дня народження випускника ВНМУ); біобібліографічний покажчик «М. І. Пирогов», (до 200-річного ювілею видатного хірурга) та завершено підготовку біобібліографічного покажчика про видатного вченого та хірурга М. І. Пирогова у друкованому форматі «Микола Іванович Пирогов: крізь час і плин століть (1810–1881)»; біобібліографічний покажчик «Життя, присвячене людям» до 160-річного ювілею В. К. Високовича, уродженця м. Гайсина на Вінниччині, видатного патологоанатома, бактеріолога й епідеміолога, професора Харківського та Київського університетів, тощо. На сайті бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова представлені повні тексти всіх біобібліографічних видань та електронні виставки краєзнавчого спрямування.

Разом із вінницьким видавництвом «ПРАДА-АРТ» у 2013 р. бібліотека підготувала матеріали до 5-го випуску регіонального альманаху «Подільські джерела», що вийшов за назвою «Під знаком Червоного Хреста». Серед членів редакційної колегії – директор Н. М. Кравчук та головний бібліотекар О. А. Юрчишина. Видання вміщує праці співробітників університету і бібліотеки.

Книгозбірня готує та надсилає біобібліографічні статті про вчених університету до Інституту енциклопедичних досліджень Національної Академії Наук України для видання «Енциклопедія Сучасної України», щорічно подаються матеріали до Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва для «Календаря знаменних і пам'ятних дат Вінниччини» і до Національної наукової медичної бібліотеки України для видання «Імена в медицині у відгомоні часу».

На прохання кафедр виконуємо краєзнавчі розвідки про перших професорів, про історію становлення цих структурних підрозділів ВНЗ. Співробітники кафедр охоче діляться цікавими матеріалами з бібліотекою. Наприклад, колишня співробітниця кафедри мікробіології Р. В. Раковська надала для бібліотеки кілька десятків фотографій, матеріали з історії кафедри. Спільно з кафедрою факультетської хірургії видано бібліографічний покажчик «Кафедра факультетської хірургії: історія та сьогодні» (2013), для кафедри пропедевтики внутрішньої медицини були надані краєзнавчі матеріали, які стали в нагоді до відзначення 80-річчя кафедри, зокрема – при підготовці кінофільму про історичний шлях кафедри, презентація якого відбулася під час наукової конференції «Терапевтичні читання 2016: здобутки та напрямки розвитку». В 2017 році у співпраці з професором Г. С. Белканія побачило світ видання «Лорін-Епштейн Мойсей Юлійович (1888–1945): збірник біографічних, бібліографічних та наукових матеріалів».

Працівники наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова беруть участь у регіональних та Міжнародних конференціях, де виступають з доповідями, в основу яких покладені результати дослідницької роботи бібліотеки з історії університету та медицини Поділля.

У 2013 році створено частково повнотекстову електронну базу даних «Історико-медичне краєзнавство», яка включає аналітичні записи з періодичних видань, збірників, багатотомних видань, тощо, незалежно від їхнього місцезнаходження.

Статті та замітки з історико-медичного краєзнавства, підготовлені працівниками бібліотеки, публікуються у збірниках матеріалів наукових конференцій, часописах, альманахах, фахових виданнях, всеукраїнських та місцевих газетах та розміщені в університетському інституційному репозитарії. Краєзнавчі напрацювання бібліотеки стають у нагоді науковцям університетських кафедр і факультетів ВНЗ, студентам, краєзнавцям, всім, хто цікавиться історією краю, тощо. За результатами аналізу краєзнавчої діяльності медичних бібліотек, проведеного Національною науковою медичною бібліотекою, кращою визнана наукова бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова.

Основою будь-якої роботи в бібліотеці є фонд, і це – аксіома. На жаль, нині у бібліотеці ВНМУ краєзнавча література розпорошена по різних відділах, хоча із завершенням будівництва нового приміщення бібліотеки з'явиться можливість виокремити його.

Робота бібліотеки в царині краєзнавства копітка, вимагає щоднини наполегливості й зусиль – це своєрідна дорога з минулого у творене нами щоднини майбутнє – самодостатню, незалежну, вільну й могутню, квітучу й прекрасну Україну. Адже любов до рідної мови, рідного краю, знання його правдивої історії, глибока шана до предковічних народних традицій, поваги до його видатних діячів, щире бажання працювати чесно й відповідально є могутнім засобом виховання національної свідомості й патріотизму, духовності, моральності й загальної культури студентів – майбутніх лікарів, еліти української нації.

Література:

Юрчишина, О. А. Діяльність наукової бібліотеки ВНМУ імені М. І. Пирогова у відтворенні історії медицини краю // Співпраця та партнерство медичних бібліотек України в сучасному інформаційному просторі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Вінниця, 15–16 трав. 2013 р. / ред.: Р. І. Павленко [та ін.]. – Київ, 2013. – С. 74–80.

Юрчишина, О. А. Краєзнавча діяльність бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова // Сучасні орієнтири університетських бібліотек : (досвід роботи методичного об'єднання бібліотек ВНЗ м. Вінниці) : дайджест / уклад. Н. С. Головка ; відп. за вип. Н. М. Кравчук. – Вінниця, 2015. – С. 9–12 : фот.

Юрчишина, О. А. Краєзнавча діяльність Наукової бібліотеки ВНМУ імені М. І. Пирогова у висвітленні історії університету: традиції та інновації / О. А. Юрчишина // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали II Науково-практичної Інтернет-конференції, Харків, 24–31 жовтня 2016 р. / Харк. нац. мед. ун-т ; [редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва]. – Харків, 2016. – С. 144–148.

Юрчишина, О. А. Пам'ять університету / О. А. Юрчишина // Медичні бібліотеки як осередки збереження та популяризації історико-культурної національної пам'яті : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 трав. 2017, м. Івано-Франківськ / Нац. наук. мед. б-ка України; відп. ред. Р. І. Павленко. – Київ, 2017. – С. 117–119.